

BENEDEK ELEK

A püspök

A PÜSPÖK,
MEG A PÜSPÖKFI,

meg a püspök

AVAGY:

A MAGYAR FA
SORSA

Jódal Fél

*nagykövet, meghatalmazotti
miniszter*

Brano

1927. január 7.

1927 Brassó

Brano Brano

Brano

1927
BRASSÓ

Brano Brano

Sono in via

A püspök, meg a püspökfi,

avagy:

A magyar fa sorsa

Szegény kicsikék! Hibákat találnak Wagnerben és Beethovenben. Olyan zseniket szeretnének, akikben nincs hiba! . . . Mintha a zúgó vihar arra ügyelne, hogy a dolgok szép rendjét fel ne forgassa. (Romain Rolland: Jean Christophe.)

Előljáró beszéd

A püspök: Makkai Sándor. A püspökfi: Szász Károly. — A püspök 37, a püspökfi 62 éves. A püspök, mint író, családjában — az én tudásom szerint — *első* nemzedék, a püspökfi *harmadik*. A püspök haladó gondolkodású, a püspökfi maradó, egy helyben csökönyösen megálló, holott a természet rendje szerint még haladóbb gondolkodás illenék hozzá. A püspök nem dicsekedhetik nagynevű ősökkel, a püspökfi nagyapja, Szász Károly, a 19-ik század első felében Erdély egyik legnagyobb szelleme volt, s talán elég annyit mondanunk róla: 1848-ban államtitkár a szép gondolatokban gazdag Eötvös József oldalán; apja, szintén Szász Károly, püspök, költő és műfordító, aki ifju korától haláláig a legnagyobb világszellemekkel (Dante, Shakespeare, Goethe, Byron stb. stb.) társalkodott s alkotásaiknak magyar földbe ültetésével halhatatlanná a Szász Károly nevet.

A püspök megértő, befogadó képességű ember, a püspökfi megdöbbenő „visszatejődés” a nagynevű, haladó szellemű ősök után. A püspök — hallgatok csudát! — még Ady Endrét is megérti, mert meg akarja érteni; a püspökfi mindent elért, amit nagynevű ősök ivadéka elérhet (a legmagasabb székbe, a képviselőház elnöki székébe emelte Tisza István), igen, mindent elért, csak egyet nem ért el, azt, hogy Adyt — megértse. Erős a gyanum, hogy nem is akarja megérteni. Miért nem: erről később lesz szó.

Egyelőre, itt, az előljáró beszédben, állapítsuk meg, hogy az erdélyi reformátusok, püspöke egy igen lelkiismeretes, igen alapos tanulmányra, ritka elmélyedésre valló könyvet írt Ady Endréről.

E könyvnek fő címe: *Magyar fa sorsa*. Alcíme: *A vádlott Ady költészete*. A könyv megjelent Budapesten a *Soli Deo Gloria* s Kolozsvárt az *Erdélyi Szépművés Céh* kiadásában. A püspöki írt egy 39 oldalas füzetecskét, amely a püspök könyvének sajnálatosan lelkiismeretlen, szüklátóköri és rosszhiszemű bírálata.

Minthogy a még sokak által meg nem értett, mert nem is olvasott Ady Endréről van szó, senkitől sem kívánom, hogy megelégedjék ötven éves írói pályán szerzett hitelemmel: bizonyítani akarom, hogy a püspök könyve nemcsak igen lelkiismeretes munka, de szép és bátor cselekedet is, ellenben a püspöki füzetecskéje lelkiismeretlen, rosszhiszemű förmedvény. Annyira rosszhiszemű, hogy, ha nem nézném nagynevű őseit, én is, mint ahogy ő kis betűvel írja: makkaizmus meg adyzmus, kis betűvel írnam: az egész füzet elejétől végig — szászizmus.

Átadom a szót a püspöknek

A püspök könyvének fontosabb részeit ő magával mondatom el, hogy mondásainak értelmezésében sem a püspöki, sem senki más, részrehajlással ne vádolhasson. Azzal vezeti be a könyvét, hogy őt egy református diákszövetség tagjai kérték fel az Ady-kérdésben való véleménymondásra. Arról lesz tehát szó: igazak-e, mennyiben igazak és mennyiben terhelik Adyt az ellene hangoztatott vádak. „A vádak, amelyekről eleitől szó van Adyval és költészetével kapcsolatban, a következők: gőgös nemzetköziség és hazafiatlanság; satnya érzékiség és erkölcstelenség; nagyképű homályosság és érthetatlenség; beteg tagadása minden pozitív szellem-erkölcsi értéknek; a romlás és a halál dicsőítése; az ideiglenes bűnbánat komolytalansága; a vallásosság affektálása; egy szóval, az ismert ősi fogalmazás szerint: „nem tiszteli az isteneket és a törvényt s megrontja az ifjúságot.” Tudom, mondja tovább — hogy aki hozzászól e kérdéshez, súlyos lelkiismeretbeli feladat előtt áll. Nem az a megbízatásom, nem is akarok bíróni ebben a perben. Én csak annak az ifjúságnak igazi barátja leszek és akarok lenni, aki véleményemet kérdezte, az őszinte meggyőződéseim szerinti igazság kifejezésével. *Dönteni, magukra nézve, ők maguk fognak.*“

„Én — valija meg a püspök — úgy kerültem fel a főiskolára, az egyetemi ifjúság körébe, hogy derék ősi kálvinista kollégiumom vidéki csöndjében *soha még a nevét sem hallottam Adynak*. Buzgón ápoltam a nagy népies-nemzeti költők hagyományait. Amellett, hogy édes tudatlanságban szenderegtem Adyt illetően, hasonló volt az állapotom azt az egész nagy szociális átalakulást illetően is, amely akkor már az egész világot úgy rázta, mint a forró láz. Én és diáktársaim *ártatlan telkesedéssel sűtkérezünk az ősök dicsőségének fényében*, de, ezt ma világosan értem, olykor-olykor, ki tudja miféle érintésére az időknek, az idegeinkben remegtek ismeretlen és érthetetlen sejtelmek *egy új időnek és benne a magyarság szomorú sorsának.*“

Kérem az olvasót, ezt az igen érdekes vallomást jegyezze meg, mert majd visszatérek rá.

„Az az egyszerű tény — mondja egy kellemetlen esettel kapcsolatban — hogy Ady költészete váratlanul, előkészület nélkül, nevelői irányítás nélkül, sőt addigi neveléssel szöges ellentétben, egyszerre zúdult reám, nagyon keserves, nagyon kritikus lelki válságba sodort, mely sokkal rosszabbul is végződhetett volna, mint ahogy, Istennek hála, végződött.“

Makkai tehát a középiskolában még nevét sem hallotta Adynak s „lelkiismeretes utánjárás eredményeként“ megállapítja — hogy „a középiskolákban magyar irodalmat tanuló és főiskolákon levő magyar ifjúság tulnyomó többsége Adyt ma sem a költészményei többségének olvasása, hanem tanárainak és más, felettes nevelőinek kijelentései és ítélete s néhány, éppen e vélemények hatása alatt, vagy ellenhatásaképpen kiszemelgetett, kirívó verse, vagy versrészlete alapján ismeri. Ugyancsak komoly utánjárás és meggyőződés alapján állíthatom, hogy maguk az ítélgető tanárok és nevelők is nagyon sokszor nélkülözik Ady költészetének alapos és teljes ismeretét. Én kétkem, hogy ifjúságunk valóban-móhon olvasná Ady *könyveit* és eddig nem talá-*tam* köztük olyanokat, akik Adyt *ember- és férfi ideáljuknak* vallották volna. Nem találkoztam eggyel sem, aki életében is *követni akarta volna őt*. Véleményem szerint, Ady semmiképpen nem is alkalmas arra, *mint ember*, hogy a gyakorlati követés vágyát ébressze valakiben és már is előlegezem azt a véleményemet, hogy költészete nélkülözi *a tettekre csábító erőt és jelleget* . . . sietek kifejezést adni annak a meggyőződésnek, hogy ha az ifjúság nevelői egy költőt az ifjúság részére veszedelmesnek tartanak, azt a veszedelmet semmiképpen el nem pusztíthatják a költő egyszerű agyondorongolásával, vagy olvasásának eltiltásával, hanem csakis a legalaposabb, legkomolyabb, legemberibb és legmegértőbb ismeret alapján álló, igazán nevelői ismertetés, az igazság és szeretet lelke által vezetett és irányított olvastatása által . . . Azon a határozott állásponton vagyok, hogy ifjúságunknak nemcsak kell megismernie, de jobban és alaposabban, *valódi nevelőt irányítás mellett* kell megismernie Ady költészetét és úgy tisztázni: ki és mi neki ez a költő?“

(Ismét kérem az olvasót jól jegyezze meg a püspök fenti szavait is, mert majd látni fogja, hogy a becsületesen vélekedő embert mint dobálja sárral a püspöki.)

Idáig még csak a könyv bevezetésével számoltam be, most következik Ady „hazafiatlan“ és „nemzetközi“ költészetének a magyarázata. Ezeket a „hazafiatlan és nemzetközi“ verseket három csoportra osztja Makkai. Az első csoport versei arról szólnak: *ki ő? Milyen világba érkezett? Kik és hogy fogadták? Kikkel rokon? Mire van elrendelve?*

Hogy ki ő? „Góg és Magóg fia“, „Ond vezér unokája“, az „ős“ magyar, aki Verecke híres utján jött és fülébe még ős

magyar dal rivalált, lelkének ősi gyökerei „Szent Napkelet“, a Gangesz partjaiból nőttek ki; a szíve egy nagy harangvirág, mely ősi, napkeleti titkokat és álmokat tudna finom remegések erejével kizengeni... de ez a csodavirág a magyar földben, a hét szilvafa árnyékában elültetve parasztszálya lett és úgy aludt itt ezer évet... Megmaradjon paraszt zsályának? Nem, ez maga volna a kárhozat, a „gémes kut, malom alja, fokos, sivatag, láрма, durva kezek, a vad csókok, bambák, álombakók“, szörnyű környezetében. Nincs mit keresnie a Tiszaparton Szent Kelet virágának, mert semmi közössége sincs lélekben azokkal, akik itt élnek. És bus nyugati halálvirágnak lenni, egy szörnyű kényszer sulya alatt: ez a másik átok. Lelke szerint, vére szerint legigazabb magyarnak lenni, mégis a magyarságtól végzetesen idegennek lenni: ez a tragikus öntudat, mely Adyt jellemzi. Költőink között Adyé volt az a történeti hivatás, hogy a Kelet és Nyugat között se keleti se nyugati, „fél embernek, fél nemzetcskének maradt népe tragikumát, mint a *saját* sorsát átélje és ki-jajgassa. De ennél még tovább is ment a maga bus, krizantém végzetének terhe alatt. Lelkében *szakított* Napkelettel és a Nyugattal lelkét lehelle a magyar sivatagba. És itt kezdődik az ő igazi magyar tragédiája... Adynak azok a versei, amelyek azt a magyar világot mutatják, amelybe ő a Nyugat lelkével érkezett, végtelen keserűek és *vadul lázadozók*, sokszor éppen ezért *tulzók és igaztalanok s ezek kellettek ellene a hazafiatlanság legélesebb vádjait*...“ Természetes, hogy Ady összeütközése a magyar ugárral első sorban irodalmi téren történt s csak később kapott szociális és politikai színezetet is. Azért haragja elsősorban azok ellen az irodalmi körök és tényezők ellen fordult, akik nem ismerik fel benne az új sorsátélő, a XX. század vigasztalan öntudatra ébredt igaz magyarját s a költészet nevében támadják és akarják megfojtani. Meggyőződésem szerint, az egyik nagy és általános érvényű igazsága e verseinek, illetve a benne nyilatkozó lelkületének, — ami igazolja is az ő álláspontját, — a *tulzásoktól* eltekintve, abban van, hogy Ady töléptelekor és működése idejében a magyar költészet halott volt, *sivár pusztaság, meddő és ki-sajlott rög*, amelynek nem volt már többé hitele, hitető ereje, szuggesztív hatalma, élettámasztó és életformáló lelke a nemzetre nézve. Nem mondom azt, hogy egyetlen virága sem volt már a mezőnek, de a magyar költészet a *nagy nemzeti költők után* egyrészt nem mutat föl többé teremő erejű, elhatározó és döntő szuggesztív poétai egyéniséget, másrészt, akiket felmutat, azok nem képesek a költészetnek egy nemzet életében mindig természetes és szükségszerű hivatását és szerepét betölteni, t. i. azt, hogy *a kor előtt* járjon, a saját nemzedékének zászlóvivője, de legalább is kifejezője legyen. A magyar költészet *elmaradt* a saját nemzedékétől és jövőjétől s bálványt csinálva a mind kevesebbet olvasott és ismert s mind kevésbé hatékony népies-nemzeti nagyságokból, az utánzók ügyességével vagy ügyefogyottságával érzékeny hazafias történeteket szedett rimekbe költészet

gyanánt, vagy a szociális nyomorától és kínzó problémáitól desztillált szinpadi „népről“ rajzolt unt és hamis képeket. Nem akarta belátni, hogy *Petőfi és Arany óta* megváltozott a világ, hogy a világ és élet kérdései mások lettek. Azért tartom költészetünknek Adyig tartó utolsó harminc esztendejét terméketlen, sivár pusztának és legszomorubb időszaknak, mert egy helytelen és tehetetlen nemzeti kultusból a saját korát és nemzedékét el-ejtette a kezéből és nem tudott annak életében tényezővé válni“.

Ezeket a sorokat különös figyelmébe ajánlom az olvasónak, mert a püspökit és társait ez a megállapítás érinti a legérzékenyebben, korántsem ily érzékenyen a „hazafiatlan“ és „valiástalan“ költő tökéletes, megdönthetetlen rehabilitálása. A könyv e megállapítására még visszatérek a püspöki füzetecskéjének ismertetésében, kalauzolásuk hát magunkat tovább, hogy közelebbről ismerjük meg Ady „hazafiatlanságát.“ Élesebben, érthetőbben nehéz volna megvilágítani Ady hazafiságának (vagy hazafiatlanságának) természetét, mint ahogy ezt Makkai teszi. Azt mondja: „Petőfi csak konstataulta azt a tényt, hogy „körös-körül sötét felhő az égen, egy *magányos* csillag ragyog középen, az a csillag ott a magyar nép képe, kit idegen népek vettek középre“ — s ebből a tényből ő lelkesítő felhívást hozott ki. Adynak ez a magányosság a *végzet* képe volt, mellyel szemben nincs semmi lehetőség. Kölcsey Isten vezérlő kegyelmének magasztalja azt, hogy nemzetünk a Kárpátok koszorújába jutott, *Ady ezt egy szörnyű, helyrehozhatatlan, végzetes* eltévedésnek látta. Ez a gondolat az, amely Ady költészetének nemzeti vonásához a kulcsot megadja.“

Valóban, magam is azt vallom, hogy a csupa idegen fajtájú népek közé ékelődés végzetes eltévedés volt s ezt az eltévedést megkoronázta az a kéz, mely Szent István koronáját az első Habsburg fejére tette. Itt kezdődik voltaképpen a nagy összeomlás, amit a püspöki egyenesen Adynak és követőinek tulajdonít. De hát erről később beszélek, amikor majd a vádlottak padjára Ady és püspök védője helyett a püspöki kerül. Mert oda ültem. Most azonban tovább folytatom a püspök becsületes művének ismertetését, mivelhogy alapos munkát akarok végezni. Igaza van a püspöknek, hogy „Ady nem énekelhetett a hagyomány hurjain arról a földről, amelyet nemzete sírjának, utvesztőjének, végzetének látott, ami még nem jelentti azt, hogy a *szeretet* hiányzott volna belőle e föld iránt, csakhogy ez a szeretet *tragikus*, komor, kritikus szeretet volt, hasonló és rokon a Széchenyiével. Mindennek okát abban látja, hogy a magyarság ezen a földön soha sem élhette és élte a *magá életét*. Eredeti természetét és erejét elvesztette, a nyugati világ mindig idegen maradt neki s önmagát megtalálni soha sem sikerült. Gyáva volt arra, hogy önmagához visszatérjen s ezért szolgává kellett lennie nemcsak politikai, hanem szellemi tekintetben is.“

Itt azt a kérdést veti fel Makkai: igaz-e Adynak az a sorslátása, hogy a magyar kihull az idő kegyetlen rostáján s gyűlölettel, kárörömmel vagy zokogva és a szeretet kétségbeesésével

látta-e ezt a sorsot betelni nemzete fölött? „Az Ady igazsága *nem abszolút* igazság, mondja Makkai — *nem szabad, hogy az legyen.* (Ez utolsó mondatrészt azért húzom alá, mert a püspöki behunytt szemmel siklik át a püspök e fajta szentenciáin.) De — folytatja — egy *vátesznek* irodalmunkban és történelmünkben páratlan erejű, és ösztöniséggel megérintett és víziószzerűen meglátott igazsága a maga nemzedékére és arra a Magyarországra nézve, amely a nagy háborút megelőző évtizedekben élt és a háború végén összeomlott... Én azt hiszem, hogy a *régi* magyarság csakugyan meghalt és kihullt az idő rostájából. Én azt hiszem, hogy ki is kellett hullania. Én azt hiszem, hogy abból a rostából csak az *örök* magyarság nem hullhat ki, azaz ami a magyarságban örök érték. A *régi bűnöknek* holtan kell maradniuk. A magyarságnak *mássá, újjá* kell lennie.“

Hogy felesleges ismétlődésekbe ne keveredjem, ha majd a püspöki is a vádlottak padjára kerül, akkor foglalkozom Makkainak azzal a megállapításával, hogy csak két zsenit ismer a magyar költészetben: Petőfit és Adyt s a püspökfinak e megállapítás okozta nagy féltáborodásával. Most a „*vallástalan*“ Adyhoz kalauzolom az olvasót. Itt egy egészen új és meglepő megállapítással találkozunk, azzal, hogy csak két magyar költő irt igazi vallásos verseket: Balassi és Ady. És én szíveimből sajnálom a 62 éves püspökfit, de a 37 éves püspök nemcsak állít, de kézzelfoghatóan bizonyít is. Szerinte, ez a két költő az, akinek *bűntudata* és *bűnbánata* volt. „És e kettő közül is — mondja Makkai — Balassinál csak egy időnként feltörő, mélyenbúgó hang ez, míg Adynál egész költészetének folytonosan áradó, mindent kísérő és átítató alaphangja, lelke... Nagyon sokan énekeltek Isten nagyságáról és szeretetéről, a szeretet isteni hatalmáról, a Krisztus életének szépséges szelidségéről, az ima vigasztaló erejéről, a jóság nagyszerűségéről, de hiányzott belőlük a magukkal való szent elégedetlenség szenvedélye, a saját személyük bűnös voltának keserű meglátása és siratása, az Istennel való személyes találkozás megrendítő hatalma és hatása. Így történt, hogy a vallást megrázó, élő hatalomként egy olyan költő versei sugározzák ki irodalmunkban, akit erkölcstelenséggel és vallástalansággal vádolnak. A dyban és reá nézve Isten élő személyes valóság, akivel lelke viaskodik, dacol, majd megtörik és meghődöl; akivel szemben személyesen lázong és szíve teljességéből alázkodik meg.“

Nem állhatom meg, hogy itt, ez írásom keretében ne közöljem Ady legszebb, legmeghatóbb versét (*Ádám, hol vagy?*), amelyben Istent megtalálja.

*Öszlik lelkemnek barna gyásza,
Nagy, fehér fényben jön az Isten.
Hogy ellenségim leigázza.*

*Az arcát még titkolja, rejti,
De Nap-szemét nagy szájalommal
Most már sokszor rajtam felejtí.*

*És hogyha néha-néha győzők.
Ő járt, az Isten járt előttem,
Kivonta kardját, megelőzött.*

*Hallom, ahogy, lelkemben lépek
S az Ő bús „Ádám, hol vagy?”-ára
Felelek hangos szívverések.*

*Szívemben őt már megtaláltam,
Megtaláltam és megöltem,
S egyek leszünk mi a halálban.*

Aki a „vallástalan” Ady e költeményénél szebb és meghatóbb vallásos költeményt felmutat, az lesz irodalmunkban a legnagyobb felfedező. Ha Ady Endre csupa erkölcstelen, Istentagadó verset írt volna ezt megelőzően, ezért az egy versért minden bűnét meg kellene bocsátanunk, s Isten szolgája arra, hogy az eltévelyedett lelkeket visszavezérelje az Istenben való hithez, meggyőzőbb példát nem állíthatna a hitetlenek elé, mint Adynak Istennel viaskodó versei után ezt az égbe emelő vallástételt Isten hívéséről.

Még néhány sor Makkai könyvének bezáró soraiból: „Igaz és nem titkolom el, sőt mindenütt kimutattam, hogy Ady a magyar költő és a magyar faj sorsának felpanaszolásában **sokszor és sokban vad, tulzott, keserű és igazságtalan volt**, hogy **szociális felfogásában tévedett**, de viszont kétségtelen, hogy Széchenyi óta és mellett leginkább tőle lehet tanulni **kritikai házaszeretetet**, mely a nemzet sorsának és bajainak belső okait látja, fájlalja; mely a régi bűnök ellen öntudatos harcra készítet és önámítás nélkül, világosan hirdeti, hogy a nemzetnek, ha élni akar, a **maga** életét kell élnie; hogy egyetemes értékű emberi életet kell a maga módján termelnie s hogy saját vezetését csak saját legértékesebb szellemű és jellemű fiaira lehet bízni... Én volnék a legboldogabb, ha a magyar ifjúság Ady tragikus látását az „eltévedt lovasról” megcáfolná és bebizonyítaná, hogy a magyarságnak megvan az elvitathatatlan, mert pótolhatatlan polgárjoga Európa művelt népei közt és az emberiség nagy közösségében. De ehhez az első lépés éppen az Ady által hirdetett tragikum ismerete, öntudatos feldolgozása a lelkekben és az így megédzett életakarat diadalravivése. És végre Ady bűnbánata és Istenélménye, amely a maga nemében egyetlen egész irodalmunkban, nagyon komoly intelem arra, hogy bűnbánatunk ne legyen pusztá templomi frázis, Istenszerelmünk ne legyen illúzió és kereszténységünk ne legyen élettelen dogma. Szeretném, ha tanulmányom az Ady-kérdést kiemelhetné volna abból a helytelen megvilágításból, amely úgy fogalmazta azt meg, hogy **lehet-e Ady a magyar ifjúság követendő mintaképe?** Hiszen világos, hogy **nem lehet**, nem is akart az lenni és nem is volt soha. De tragikus életében és költészetében a magyar lélek olyan válságai, bűnei és szépségei nyiladoztak ki, melyek együttvéve hatalmas életformáló tanulsággá tömörödhettek egy öntudatos nemzedék

lelkében. Ezt a tanulságot elzárni a jövődől elől senkinek nincs joga, de senkinek sincs hatalma se, mert ez a tanulság azért küldetett, hogy hasson és neveljen.“

Végére értem Makkai Sándor könyvének. Azt hiszem, ötven éves írói pályámon összesen sem másoltam és idéztem ennyit, mint az ő könyvéből. Tettem ezt azért, hogy aki nem ismeri Makkait, a papot, a költőt és az embert, lássa, hogy a püspöki Adyval egyetemben kit ültetett a vádlottak padjára.

Én életem alkonyának ez ünnepi pillanatában a vádlottak padjáról mindkettőt a szívemhez emelem s helyükre a püspökfit ültetem.

Gyakran megtörténik, hogy derék embereknek nem tetszik az új munka és husz év múlva őszintén megszeretik. A műalkotást csak akkor értik meg, amikor az évek rétege fekszik rajta. (Romain Rolland: Jean Christophe.)

A püspökfinak nem adom át a szót

„Husz év múlva őszintén megszeretik“... Ma-holnap harminc esztendeje, hogy Ady Endre első verses könyve megjelent, s még mindig folyik költészete fölött a nagy per. Még mindig nem fekszik rajta elegendő év rétege, s nem tudjuk, kik vannak többségben: az őszintén szeretők, vagy az őszintén gyűlölők-e? Hegedüs Loránt szerint (Pesti Hírlap 1927. júl. 3.) az Ady-pör jelenleg abban a stádiumban van, hogy ő megvárja, amíg Ady támadói elolvassák Ady Endre verseit... Minthogy ez hosszabb időt fog igénybe venni, fenntartja azt az indítványát, hogy valamelyik nagy irodalmi társaságban lépjenek fel egyszerre Adyt támadók és Adyt védők, és — mint Sachs a Nürnbergi mesterdalnokokban — bizzák a döntést a népre. Nem hallottam, hogy valamelyik irodalmi társaság elfogadta volna Hegedüs jókedvű indítványát, de az Adytámadó Szász Károly füzetecskéjének élénk visszhangja támadt a *Budapesti Hírlap*-ban, ahol ez a füzetecske eredetileg megjelent, s hallom, hogy többnyire Ady költészetét nem ismerők és ismerni nem akarók csapatosan vonulnak fel a jó öreg B. H. türelmes lapjain s hazaárulózzák le Adyt és tán a védőjét is: Makkai Sándort. Minthogy a „nép szava, Isten szava“, félve folytatom igazságkereső írásomat, mert végre is: „madarat tolláról, embert barátjáról“ — ej! nép szava ide, nép szava oda, madártoll ide, madártoll oda, én már csak továbbra is kitartok a püspök mellett. Kitarok pedig azért, mert a püspök könyve igen lelkiismeretes munka, ellenben a püspökié éppenséggel nem mondható annak, sőt többrendbeli folt éktelenkedik rajta. A püspök könyve: irodalom a szó legszebb, legnemesebb értelmében, a püspökié nem irodalom. Emiatt nem adom át a szót neki.

A püspöki az ő füzetcskéjének már a második oldalán megkezdí a rosszhiszeműsködést, mert a püspök sehol sem mond perdöntő ítéletet, csupán véleményt, s az ítéletet arra az ifjúságra bizza, amely megkérte őt, hogy Ady költészetéről mondjon véleményt. A püspök vállalta e nem könnyű munkát, s lelkiismeretesen el is végezte. A püspök maga a megszobritott tárgylagosság, de, természetesen, nemcsak Adyról mond véleményt, hanem Ady költészetének, e költészet irányának, e költészet lelkének teljesebb megérthetősége végett, véleményt mond az Ady fellépését megelőző harminc év költészetéről is. Amit erről a költészetéről mond, ez háborítja fel a püspökit szertelenül, sokkal szertelenebbül, mint mindaz, amit Ady hazafias és vallásos költészetéről mond el, nagy alapossággal, nagy tárgylagossággal, s elsősorban az ifjúsághoz beszélő papi ember nagy lelkiismeretességével. A püspök félremagyarázhatatlan világossággal állapítja meg, hogy a **nagy nemzeti költők** (tehát Vörösmarty, Petőfi, Arany stb.) **után** következő és az Ady fellépését megelőző harminc év alatt lett a magyar költészet „halott, sivár pusztaság, meddő és kisajtott rög“, s mert Arany hosszú hallgatás és befejezettnek vélt pályafutás után, e harminc év folyamán, a nemzet nagy öröme, hirtelen-váratlan megszólalt, a püspöki valósággal beleköt a püspökbe, hogy íme Aranyt is a sivár pusztaságra fektette. Azt nem veszi vagy nem akarja észrevenni, hogy a püspök e sivár pusztaságon is lát „virágot“, bár valószínű, hogy nem Aranyra (talán Vajdára ?) gondol. Miért gondolna Aranyra, amikor Petőfi társaságában ő vele lezárt már egy korszakot? Ha, legnagyobb sajnálatomra, nem is írhatom alá, hogy Arany **Toldi szerelmében** a lírai részek „kimondhatatlanul“ többet érnek, mint Ady tizenkét kötetbe foglalt lírája, bizonyos, hogy az agg költőnek gyönyörű ajándéka ez, amint gyönyörű ajándéka volt a hosszú hallgatás után a **Tetemrehívás** is, melyet a meglepődött és meghatódott közönségnek a püspöki édes atyja, a nagy Szász Károly szavalt el a Kisfaludy-társaság ünnepi gyűlésén. Ha egy sort sem ír Arany János 1870. után, akkor is nagy költő marad, a legnagyobbak egyike, s a hosszú hallgatás után való megszólalása egy hajszállal sem emelte a nagyságát, csupán szaporította azokat az örökértékű kincseket, amikkel a nemzetet 1870 előtt megajándékozta. Nem lehetetlen, hogy a nagy Arany János, bár maga volt a megtettesült szerénység és szemérmesség, **az agg Toldira való gondolatással** adta át a nemzetnek az ő rejtetegetett kincseit, ám ezt lefoglalni az epigonok költészetének javára, eddig még csak a püspökfinak jutott eszébe. Amint hogy eddig csak öneki jutott eszébe az is, hogy az epigonok hervadt koszoruját felékesítse Vajda János nevével; annak a Vajda Jánosnak a nevével, aki a magyar ugaron kivert bikaként bódorgott.

Am a püspökfinak Arany Jánossal kapcsolatban voltaképpen az a nagy sérelme, hogy a püspök csak két zsenit ismer a magyar költészetben: Petőfit és Adyt, s újra meg újra hozzávágja Arany „lángésztelenítését.“ Én, a világtól elmaradt falusi ember,

igazán nem tudom megérteni, hogy mért fáj a püspökfinak Arany lángésztelenítése. Lángész nélkül is lehet valaki nagy költő és Arany csakugyan az volt. A püspökfi szerint, a legnagyobb. Én, a világtól elmaradt falusi ember, ugyan senkiről sem mondanám, hogy legnagyobb, mert ez rangfokozat, már pedig a legnagyobbat felülmúlhatja az utána következő még nagyobb, ellenben a zseni nem rangfokozat, ez voltaképpen „állapot“, legtöbbször egyéni szerencsétlenség. Zseni és zseni közt rendszerint csak az a különbség állapítható meg, hogy melyik járt közelebb az örülethez. Örvendjen a püspökfi, hogy Arany nem volt zseni, de a maga dolgát jól rendező, takarékos s egyben a nemzetet hatalmas, színmagyar alkotásokkal megajándékozó költő, s ne irigyelje Arany helyett a szerencsétlen Ady zsenijét.

A püspök, magam is azt hiszem, igen súlyos kritikát mondott a nagy nemzeti költők után következő költészetről, amikor azt „sivár“ pusztaságnak nevezte, de viszont fején találta a szeget a „kisajtott“ röggel. Csak gazda ember tudja igazán, hogy mi az a kisajtott rög. Képzeltetek el egy szántóföldet, amelyben esztendőnk során csak kalászos gabonát termelnek. Évről-évre silányabb lesz a termés, de valami mégis csak lesz, tehát nem mondható sivár pusztaságnak. A sivár pusztaságra voltaképpen ennek a költészetnek az *egyhangúsága* emlékeztet. Az elmúlt télen meghallgattam a kozák kórust a budapesti Vigadóban, s feltűnt, hogy egy magas hang végtelen hosszú ideig tart. Lehetetlennek találtam, hogy legyen tüdő, amely ezt a végtelen hosszúságra való nyújtást kibírja. Végre rájöttem (falusi embernek tudvalevően nem igen gyorsan vált az esze), hogy négy-öt tenorista áll egymás mellett, s egyik a másiktól alig észrevehetően veszi át az első által megütött hangot. Nem válik unalmassá, mert közben mindenféle hang keveredik belé, ellenben unalmassá válik ez az egyhangúság a költészetben, s még azzal a fájdalmas érzéssel is jár ez az egyhangúság, hogy mind lejjebb-lejjebb hanyatlik... Hát bizony, ez a hazafias frázisokban szörnyen gazdag; ez a mindég és mindég hazafiaskodó; ez a mindég és mindég tájfestő; ez a mindég és mindég csak boldog vagy kesergő szerelmet éneklő, de a világ változását észre nem vevő, a jövőbe soha nem pillantó költészet — meghalt. Ideje volt, hogy meghaljon.

Való igaz, hogy Ady „unottan“ nézi a magyar táj képeit, de a püspök becsületesen megmagyarázza: miért. Való igaz az is, hogy „Arany öregedő szive tüzeesebben ver egy buzás alföldi szekér láttára“, sőt az én öregedő szívem is, jóllehet ez évben felényi buzám lett, mint amennyit vártam. Való igaz az is, hogy Aranynak e költeménye is szép, igen szép, viszont nem nevezhetem hazaárulónak Adyt azért, mert unottan nézi a végtelen rónaságot, amelyen puskalövésnyi távolságra gubbaszt egy-egy félreacsapott, nádfedelű ház s körötte szomorkodik egy-két akác, néhol az sem, gyümölcsfa meg éppenséggel nem, röviden: az igazi kulturának hire-nyoma sincs. Ezt igazán csak a Petőfi zsenije

szépíthette meg. Az ő zsenije is csak azért, mert ott született az „alföldi szép, nagy rónaságon“.

De gyerünk tovább! Végre is az, hogy Arany öregedő szíve a buzásszekér láttára tüzezebben ver, Ady meg unottan nézi a magyar táj képeit, sem jobbra sem balra nem dönti az Ady-pert. Az meg éppenséggel nem dönti el a pert a püspökfi javára, hogy csak sorokat válogat ki Ady verseiből, csupa oly sorokat, amelyeknek láttára meghökken és megdöbben az Adyt nem ismerő és ismerni nem is akaró magyar, de egyetlen-egy sort sem, amely ezt a megdöbbenést szelidítené. Példátlan és káros rosszhiszeműség ez, a Szász névhez méltatlan lelkiismeretlenség. Mindössze annyit ismer el Adyról a püspökfi, hogy „bölcsejében kétségtől erős tehetséget kapott a muzsáktól ajándékul, de korántsem az az „emberföliötti“ tehetség (vagyis: zseni), aminek Makkai elvakult (!) szemmel látja, bár elismeri, hogy az Adyval szemben állók táborában is kezdett ez gyökeret verni, sőt még nyelvművésznek is kezdik nevezni!“ Hát bizony ez szörnyű eltévelyedés. Ime, maga Berzeviczy Albert, a Tudós Akadémia és a Kisfaludy-társaság elnöke is kezd Ady felé tévelyedni. Nyilvánvalóan szeretne valami kiegyenlítődést mert hajh! ő is öreg ember, közeleg a jobbra-balra tekintetés nélkül ítélkező *Utókor!* Csak a püspökfi s néhány íróiársa nem tévelyedik Ady felé; csak ő nem fél az Utókortól, mely majd számon kéri: miért zárták el a kapujokat irodalmi és tudós társaságok Ady Endre előtt. Azok a társaságok, melyek önként nyitak meg apró szentek előtt. Számon fogja kérni: miért kergették Adyt a radikálisok karjai közé? Miért vadították el még jobban a Makkai szerint „vadul lázadó“ zsenit? Talán nem is tuloz a püspök, amikor „sivár pusztaságnak“ mondja a nagy nemzeti költők után következő költészetet. Tulzás vagy nem tulzás, tagadhatatlan, hogy egyetlen nagy költője sem volt a nemzetnek Ady megjelenésekor. Vörösmarty, az ünnepihangu nagy költő, keblére ölelte az egyszerű hangu Petőfit, bár nyilván érezte, hogy hamarosan fölébe kerekedik ez a rongyos, ez a kiéhezett arcu legény. Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy Vörösmarty nemcsak költőnek, de embernek is nagy volt. Ez a nagy költő és nagy ember, amikor besugták neki, hogy Petőfi nagyobb költőnek mondta magát, e halhatatlan szavakkal pecsételte meg költői és emberi nagyságát: „Nem akarok mint legnagyobb költő halni meg.“ Nem, nem, Ady Endre nem találta a sivár pusztaságon nagy költőt, aki egyben nagy lett volna embernek is! Gyermekekoromban a legényünk meg akart előzni egy szekeret, amelyen hét legény ült. Sorozásra ment mind a hét, s mondanom sem kell tán: mind a heten be voltak rugva. Abban a pillanatban, amint a mi lovaink elé akartak szaladni az ő szekerekük mellett, mind a hét legény talpraugrott, mind a hétnek karó volt a kezében, egyszerre vágta a lovaink elé. Bár ők maguk lassan mendegéltek, csaknem az egész uton, hatvan kilométeres hosszúságban hiába próbáltuk a megelőzést hasonihtatlatlanul jobb lovainkkal: mindig visszavertek a karóval, mignem

aztán nagy sokára lelankadt a legények virtuskodása s hirtelen-váratlan elibök kerültünk. Így verték vissza karóval, no meg sárral az előretörő Adyt. De, hajh! már lelankadtak a karok, Ady régesrég elébe vágott az epigonoknak, a püspökfi és társai már csak levegőbe kiabálnak a messzi előre vágatott szárnyas pap-ripa után.

A püspökfi konok, csökönyös, hogy egy kicsit magyarán beszéljek: az Istennek sem lép egy lépést sem előbbre. Ő egyszer, valamikor régen, kimondta, hogy Ady Endre hazájának és fájának árulója, erkölcstelen és valástan, s nem és nem látja, nem akarja, szíven belátni a tévedését. A püspökfi azok közé az öreg emberek közé tartozik, akiknek lelkében az a bizonyos csatorna, melynek az új eszmék előtt meg kellene nyílnia, bedugult, vagy tán meg sem nyílt soha. Ő azok közé az öreg (és ifjú) emberek közé tartozik, akikben nincs meg a befogadó képesség, s akikre ráillik, amit a kilencven év felé járó Apponyi mondott tőle lassankint elmaradozott hiveinek: ti éppen négyszáz esztendővel jártok mögöttem. Nem veszi észre, hogy a népies nemzeti költészet „kinőtte magát” (ami éppenséggel nem jelenti, hogy meghalt) Petőfi és Arany után nem nőtt nagyobbra, új költészetnek, új kultúrának kellett hát utána következnie, mint ahogy következett a népies-nemzeti költészet a német-görög klasszikus költészet után. Nem látja (vagy nem akarja látni), hogy Ady, *amikor a magyart támadta, Magyarországot védelmezte.* (Lásd Romain Rolland Jean Christophe-ját, aki így védekezik: Én amikor a franciát támadom, Franciaországot védelmezem.) De a püspökfi még mindig ott stációzik, hogy Adynak és követőinek köszönhetjük a nagy összeomlást, s nem látja, hogy ez azzal a nappal kezdődik, amikor az első Habsburg fejére tették Szent István koronáját. Nem látja (vagy nem akarja látni), hogy a kétszeri nagy próbálkozás, a kuruc és negyvennyolcadiki szabadságharc leverése után meg sem próbáltuk, hogy visszaszerezzük függetlenségünket, csupán védekeztünk igen-igen gyáván a Habsburgok beolvasztó törekvései ellen, s végül még nekünk kerekedett beolvasztó hírünk: ennek köszönhetjük az anyaország fel-darabolását. Nem látja, nem akarja látni, hogy azért a Ferencz Ferdinándért keveredtünk a nagy összeomlással végződő háborúba, aki a magyart feneketlenül gyűlölte; aki meg akarta csinálni a magyarságot elnyelő nagy dél-szláv birodalmat; akinek odáig fajult magyargyűlölete, hogy Apponyi utódát, Zichy Jánost, „ad audiendum verbum” citálta csekélységem történeti könyve miatt. Nem látja vagy nem akarja látni, hogy Conrádnak, a főhadvezérnek, egyéb gondja sem volt a háború folyamán, mint írta, írta a leveleket a kabinetiroda főnökén keresztül a császárnak, előkészítgetve a magyar parlamentnek az osztrákba való olvasztását. Ma már köztudomású, hogy Tisza István ellenezte a háborút, s bizonyos, hogy Ady és követői sem rajongtak érte, de ki hallotta Ady és követőinek háboruellenes hangját? A háborút elvesztettük, mert el kellett veszítenünk. Még én, a falusi ember

is tisztán láttam 1918 tavaszán, hogy egy újabb téli háborúnak nem mehetünk neki, úgy lerongyolódtak katonáink. Nemcsak ők, de mi magunk is, akik a front mögött sinylődünk. Nem, mindent nem látja a püspökfi, ellenben érkezettnek látja annak az idejét, hogy „a hivatásos irodalom-történetírók alapos tanulmányban fejtsek ki és világítsák meg azt az igazságot, hogy Ady Endre költészete tisztán esztétikai szempontból sem olyan értékes. Már maga az a körülmény, hogy nemzeti és erkölcsi tekintetben annyira kifogásolható, erősen leszállítja esztétikai becsét is.” Hiszen még csak az hiányzik, hogy a „hivatásos” történetírókra bizzák Adyt. Azokra a irodalomtörténetírókra, akiknek az alkotás gondja soha egy álmatlan éjszakát nem okozott. Azokra, akiknek egyikét amikor egyetemi magántanárrá nevezték ki, a nagy, a felejthetetlen Riedl Frigyes így gratulált még: *Önök igen szép hangja van . . .* Mégis talán jobb lesz, ha költőre bizzuk a költőt. Makkai Sándort nemcsak tudása, nemcsak lelkiismeretessége teszi illetékesé arra, hogy véleményt mondjon Ady költészetéről, de az a tényvalóság is, hogy ő maga is költő. Mert talán nem kell bizonyítanom, hogy ha nem is beszél rimes sorokban, költő Makkai Sándor, mégpedig egyik legnagyobb tehetsége az újabb nemzedéknek. (Itt eszembe jut, hogy a Jókai centennárium alkalmával Ravasz László püspök tartotta a Kisfaludy-társaság ünnepi gyűlésén a díszbeszédet. Ennél a prózánál szebb költeményt nem sokat hallottam, nem sokat olvastam. Ravasz után egyik jeles költőnk lépett a pódiumra — ódával. „Lehet ez után ódát szavalni?” — szisszent fel a szomszédom, az örökifju Rákosi Jenő. Ehhez hozzátehetném: lehet-e Arany Széchenyi ódája után még ódát írni?) Igen, Makkai, bár prózában beszél, egyike legnagyobb költőinknek, s a püspökfi azzal, hogy megpróbálja lerángatni a püspök válláról a szent palástot; azzal, hogy kipellengezi őt, holott több rendben megállapítja Ady „tulzásait”, „vad lázadozásait”, s erősen hangsúlyozza, hogy *Ady mint ember nem állítható példaképül az ifjuság elé* —; s végül azzal, hogy a maga gyengeségét Makkai Ördögszekér regényével próbálja erősíteni, egyben őt, mint papot és költőt lehetetlenné tenni, — bizony mondom, maga ellen döntötte el az Ady-pert. Azzal meg éppen a legsötétebb középkort juttatja eszünkbe, amikor a könyv pesti kiadóját, a *Soli Deo Gloria*-t egyenesen felszólítja, hogy az elsőtől az utolsó sorig becsületes könyv „terjesztésétől álljon el, a benne kifejtett tételeket nyilvánosan tagadja meg, s tegyen töredelmes lélekkel hitet azok mellett az eszmények mellett, amelyek nemzeti költészetünkben, keresztény hitünkben, s a tiszta erkölcsi felfogásban gyökereznek és belőlük sugároznak.”

Mi ez, ha nem a legsötétebb középkor?

Nyilvánvaló előttem, hogy a püspökfi ismeri, de nem akarja megérteni Adyt. Sokan voltunk, akik az Ady versektől kezdetben meghökkentünk, s mert a nagy nemzeti költőnkön nevelődünk, az új hangot meg nem értettük, aztán az egyik csökönyös elfogultságtól, a másik nagy elfoglaltsága miatt nem olvasta Adyt. Én,

aki Ady fellépésekor tollammal már hat gyermeknek szereztem a kenyeret, Ady életében alig egy kötetnyi versét olvastam. De a sors és vele az erkölcsi kötelesség hazahozott az édes anyaföldre, s bár itt is egész nap az íróasztal mellett görnyedezem, tudok juttatni időt az el nem olvasott könyvek előolvasására: a könyvnek szentelem azt az időt, amit Budapesten a társadalmi kötelezettség vett el a könyvtől. Hetek mulnak, amíg betéved falusi lakomba egy-egy jó barát: szépen beoszthatom az időmet, jut írásra is, olvasásra is, sőt még kapálásra, kaszálásra is. A falusi magányuk köszönhetem, hogy megismerkedhettem Adyval s Makkai Sándornak, hogy mélyebbre hatoltam az ő lelkének megismerésében. Nekem, bizony, soha nem jutott volna eszembe, hogy Ady a legvallásosabb költő. Makkainak nemcsak eszébe jutott, de napnál világosabban be is bizonyította.

Már sokan vagyunk, akik Ady magyarságában nemcsak nem kételkedünk, de erős magyarságáról vallást teszünk. Makkai nem az egyetlen, aki zseninek vallja Adyt, de vagyunk már sokan az öregek közt is, akik e hittel vallják. Ugy látom, e társaságba tartozik Hegedűs Loránt is, aki „hihetetlen nagy tehetségnek, erős magyarnak” vallja a „hazaárulót” s egyben erős vágást mér azokra a kritikusokra, akik „a nagy lelkekből csak a szalámi héjjakat tudják összeszedni s ezeken a hulladékokon rágódnak”. Abban sem áll egyedül Makkai, hogy az ifjuság elől nem szabad elrejtteni Ady verseit, de meg kell magyarázni azokat. Ugyanezt mondja Magyarország kitűnő pedagógusa, Imre Sándor is, aki a *Híd* című folyóiratban tanácsolja, hogy a legújabb irodalmat be kell vezetni a középiskolákba, mert végre is az irodalomtörténet nem állhat meg Gyulai Pál lírai verseinél.

A *Híd*-nál meg kell állanom néhány pillanatra. Ez a nagy gonddal szerkesztett folyóirat Budapesten jelen meg a Collegium Transsilvanicum kiadásában, s amint hallom, ez a „Collegium” néhány lelkes székely ifju... Hozzám is eljutott egy száma e folyóiratnak, mely, úgy látszik, összekötő hid akar lenni a magyarországi és az erdélyi irodalom közt. Ebben a számban Csánády György, a szerkesztő, szintén beleszól az Ady-perbe. Tessék ide figyelni: itt az ifjuság beszél. Azt mondja:

„Az Ady-revizio elkésett. Az a tény, hogy egy olyan könyvet irnatott valaki, mint aminőt Makkai írt: bizonyoság arra, hogy Ady minden szépségének, minden döbbenetességének, minden igazának és kálváriájának lángjai *már bennünk égnék*.

„Az Ady-revizio elkésett. Felnőtt egy magyar ifjuság, amely magáénak, jóra tanítójának, jövőre való utmutatójának meri vállalni Adyt, anélkül, hogy az ő szomorú testi életét például ki-váná; anélkül, hogy a destruktivitás, az ellenséggel való cimborálás, az istentelenség, a hazafiatlanság és az erkölcstelenség gyanujának árnyéka is hullna rá; anélkül, hogy nemzeti hagyományait megtagadná; hogy Petőfit, Vörösmartyt, Aranyt becsülni és szeretni ne tudná. Felnőtt egy magyar ifjuság, amely tudva-

tudja a maga hibáit és azokon segíteni akar; amely apái elkártyázott örökségét munka árán akarja visszaváltani; amely igenis megtagadja multjában azt, amire csak orcápirulással lehet emlékezni; amely nem a bajok és bűnök szégyenlése, eltakarása, hanem azok teljes és elfogulatlan ismerete révén akar egészséges lenni.

„Felnőtt egy magyar ifjuság, amelynek hivatása, hogy ne hagyja nemzetét ismét azon az uton, ismét a vallási türelmetlenség, ismét az osztálygyűlölet, ismét a tehetségtelenség és a tehetetlenség után, de most azután teljesen és jóvátehetetlenül a megsemmisülésbe zuhanni alá. Felnőtt egy magyar ifjuság, amelynek sorsa, hogy ő legyen terhes ennek a népnek minden elkövetett és elkövetendő vétkeiért; hogy ő legyen felelős minden rábizott és megmentett értékért és minden elvetendő magért. Felnőtt egy ifjuság, amelynek sorsa, hogy ő legyen a jövődő magyar középosztály“.

Ime, az ifjuság, az erdélyi ifjuság hitvallása! Itt már nem a radikálisokkal, nem a vörösökkel, de az erdélyi ifjúsággal kerül szembe a püspökfi. Azzal az ifjúsággal, mely a gondolat szabadságnak, a vallásszabadságnak és mindentíle becsületes szabadságnak klasszikus földjén született, annak a levegőjében nevelkedett. Nem veszi észre a nagy Szász Károlyok, a szemerjai Szászok ivadéka, hogy most egyszerre csupa erdélyiekkel került szembe, akik nincsenek egy hiten ő vele? Nincs vele egy hiten Reményik Sándor sem, aki a Pesti Naplóban tesz vallási Ady- és Makkai mellett. Amellett a Makkai mellett, aki ma egyik legfőbb erőssége az erdélyi magyarságnak. Amellett a Makkai mellett, aki, hogy mi nekünk, elárult erdélyi magyaroknak, arról a szemerjai Szászok ivadékának halovány sejtelve sincs. Amellett a Makkai mellett, akinek a könyvét a marosvécsi Helikonnak ez évi gyűlésén jelen volt írók: Áprily Lajos, Bartalis János, Bánffy Miklós, Berde Mária, Finta Zoltán, Gulácsy Irén, Gyallay Domokos, Hunyadi Sándor, Kacsó Sándor, Kádár Imre, Kemény János, Kós Károly, Kovács László, Kuncz Aladár, Ligeti Ernő, Molter Károly, Nyirő József, Olosz Lajos, Reményik Sándor, Szabó Mária, Szentimrei Jenő, Tabéry Géza és Tamási Aron ünnepi egyértelműséggel tüntették ki: ezt koszoruzván meg a Helikon-díjjal. Hiába való itt minden erőlködés: ez a per már eldőlt, még pedig Ady javára. Eldőlt, eldőlt, még ha ezerszer annyit is osztogatnak ki jutalmul e hevenyészett, e lelkiismeretlen iratkából a magyarországi középiskolákban (szégyen, szégyen, harmadszor is szégyen!), amennyit kiosztogattak.

*

A XIX. század közepe táján volt a székelyudvarhelyi kollégiumnak egy verselő professzora: Magyarósi Szőke József. Erős magyar lelkű ember volt, de szörnyű rossz verseket írt. Ez a derék professzor egy gyönyörű, nagy kertet hagyott a kollégiumnak, közvetlen a Küküllő partján, meg nagyobb summa pénzt is, azzal a kikötéssel, hogy verseit a kollégium adja ki. Ki is adta,

még pedig két kötetben. Két álló esztendeig kitűnő és szekundás diáknak ez volt a jutalomkönyve. Ebből a könyvből máig megmaradt emlékezetem tábláján e négy sor:

*Küküllő partján vakarni
Sok pénzt csinál marhabőr,
Nem kell dolgot nem akarni,
Ha német, magyar embőr.*

Vagyis: a Küküllő partján vakarták a vargák a marhabőrt, azzal sok pénzt csináltak. Tanulság: dolgozni kell, akár magyar, akár német az embőr.

A derék Magyarósi Szőke József az ő szörnyű rossz versei ellenében, amelyekkel kétszer jutalmazták meg a kollegium összes diákjait, egy nagyszerű kertet ajándékozott a kollegiumnak. Kertet, amelyben testét, lelkét edzi a jövőendő nemzedék.

Kérdem: mivel kárpótolja a püspöki az ő iratkájával megajándékozott ifjúságot?!

(Kisbaczon, 1927. augusztus havában)

